

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA MOLIYAVIY HISOBOTNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

*Alfraganus universitet Moliya kafedrası
o'qituvchisi Mamayunusov Bekzod Ravshanovich*

Annotatsiya: So'nggi yillarda iqtisodiyotda ro'y berayotgan tub o'zgarishlar, texnologik taraqqiyot va raqamlashtirish jarayonlari buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimiga ham o'z ta'sirini kuchli tarzda ko'rsatmoqda. Zamonaviy raqamli iqtisodiyotda axborot oqimi yuqori tezlikda va doimiy yangilanib borayotgan sharoitda, davlat va xususiy sektor tashkilotlari moliyaviy hisob va hisobotning shaffofligi, haqqoniyligi va xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash borasida yangi yondashuvlarni izlashga majbur bo'lmoqda. Bunday sharoitda xalqaro buxgalteriya hisobi va hisobot standartlari (XBHXS) global iqtisodiy muhitda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli iqtisodiyotning taraqqiyoti sabab, kompaniyalar axborotlarni tez va aniq tarzda qayta ishlashi, moliyaviy hisobotlarni zamonaviy va ishonchli formatda tayyorlashi, undan manfaatdor tomonlar uchun uzluksiz va sifatli ma'lumot manbaini taqdim etishi zaruriyatga aylanmoqda.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, IFRS, raqamli texnologiyalar, hisobot tizimi, audit, ma'lumotlarning shaffofligi, avtomatlashtirilgan tizimlar.

Аннотация: В последние годы фундаментальные изменения в экономике, технологический прогресс и процессы цифровизации оказали сильное влияние на систему бухгалтерского учета и финансовой отчетности. В условиях высокоскоростного и постоянно обновляющегося информационного потока современной цифровой экономики организации государственного и частного секторов вынуждены искать новые подходы к обеспечению прозрачности, точности и соответствия финансового учета и отчетности международным требованиям. В таких условиях международные стандарты бухгалтерского учета и отчетности (МСФО) приобретают все большую значимость в мировой экономической среде. В связи с развитием цифровой экономики компаниям становится необходимо быстро и точно обрабатывать информацию, составлять финансовую отчетность в современном и надежном формате, а также предоставлять заинтересованным сторонам постоянный и качественный источник информации.

Ключевые слова: цифровая экономика, бухгалтерский учет, финансовая отчетность, международные стандарты, МСФО, цифровые технологии, система отчетности, аудит, прозрачность данных, автоматизированные системы.

Annotation. In recent years, the fundamental changes taking place in the economy, technological progress and digitization processes have had a strong impact on the accounting and financial reporting system. In the conditions of high-speed and constantly updated information flow in the modern digital economy, public and private sector organizations are forced to look for new approaches to ensuring the transparency, accuracy and compliance of financial accounting and reporting with international requirements. In such conditions, international accounting and reporting standards (IAS) are gaining importance in the global economic environment. Due to the development of the digital economy, it is becoming necessary for companies to process information quickly and accurately, prepare financial statements in a modern and reliable format, and provide a continuous and high-quality source of information for stakeholders.

Keywords: digital economy, accounting, financial reporting, international standards, IFRS, digital technologies, reporting system, audit, data transparency, automated systems.

Kirish. Buxgalteriya va moliyaviy hisobot xalqaro standartlari, birinchi navbatda, hisob-kitoblarda yagona yondashuv va me'zonlarni shakllantirish orqali korxonalar faoliyati haqida aniq va taqqoslanadigan ma'lumotlarni jamiyat, investorlar, kreditorlar, davlat organlari hamda boshqa manfaatdor tomonlarga yetkazishga xizmat qiladi. Raqamli iqtisodiyot davrida buxgalteriya axborot tizimlari avtomatlashtirilgan, sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar, katta ma'lumotlar (big data), blokcheyn elementlari kabi ilg'or raqamli vositalar yordamida kundalik operatsiyalar bajarilmoqda. Ana shu raqamli infratuzilmaning tez rivojlanishi va joriy etilayotgani, amaldagi buxgalteriya hisobi metodologiyasida ham muayyan o'zgarishlarni, yangilanishlarni talab etadi. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tashkil qilinishi tashkilotlar faoliyatini yanada ochiq, tartibli, xalqaro miqyosda tan olinadigan va investorlar uchun jozibador tarzda namoyon etishga xizmat qiladi. Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot, kelgusida iqtisodiyotning barcha tarmoqlari raqamlashtirish tamoyillariga rioya qilgan holda rivojlanishi, global hamkorlik va xalqaro investitsiyalar oqimini ko'paytirishda xalqaro standartlarga asoslangan hisobot yuritishning ahamiyati ortib bormoqda. Jahonda eng ko'p qo'llanilayotgan xalqaro moliyaviy hisobot standartlari korxonalar hisob siyosatida muvofiqlik va taqqoslab bo'ladigan natijalarni ta'minlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Yangi raqamli tendensiyalar buxgalteriya axborot tizimlariga bir qancha talablarni qo'yadi. Jumladan, axborot xavfsizligi, ma'lumotlarni tezkorlik bilan qayta ishlash, xatoliklarni kamaytirish, moliyaviy ma'lumotlarni real vaqt rejimida aks ettirish, hisobotlarning ishonchiligi va shaffofligini oshirish kabilar zamonaviy raqamli iqtisodiyot uchun muhim omillardan

sanaladi. Bu borada, xalqaro buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot standartlarini amaliyotga tadbiq etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, raqamli platformalarni kasbiy faoliyatga joriy etish, buxgalteriya xodimlarining raqamli savodxonligini oshirish dolzarb masalalardandir. O'zbekiston qonunchiligi va amaliyotida ham so'nggi yillarda XMHS (Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari) ga bosqichma-bosqich o'tish jarayonlari boshlab yuborildi. Bu esa milliy iqtisodiyotning ochiqqligi, investitsiya muhitining jozibadorligi va xalqaro talablarga muvofiqlikni oshirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida tashkilotlar moliyaviy hisobotlarni elektron dasturiy platformalarda yuritishi, axborot almashinuvini avtomatlashtirish, moliyaviy natijalarni hisoblash, auditni o'tkazish, davlat organlariga elektron shaklda hisobot yuborish singari imkoniyatlar hisobiga buxgalteriya va moliyaviy faoliyat samaradorligini oshirmoqda [1].

Moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida takomillashtirishning muhim jihatlaridan biri har bir tashkilotda yagona axborot bazasi yaratish, sohaga zamonaviy dasturiy mahsulotlarni joriy etish, xalqaro tajribani chuqur o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirishdan iboratdir [3]. Yangi zamonaviy talablardan kelib chiqqan holda, hisob va audit jarayonini raqamlashtirish, elektron hujjat aylanishi tizimlarini kengaytirish, avtomatlashtirilgan monitoring, sun'iy intellekt asosida ma'lumotlarni tahlil qilish amaliyotga kirib kelmoqda. Yirik va o'rta biznes korxonalari uchun xalqaro standartlarga moslashtirilgan hisob yuritishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Global iqtisodiy muhitda faoliyat ko'rsatuvchi xalqarokompaniyalar va moliyaviy institutlar o'z e'tiborini moliyaviy hisobotlarda taqqoslanish, ochiqlik, investorlarga ishonch va barqarorlik singari tamoyillarga qaratmoqda. Aynan shu holatda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) va boshqa ilg'or yondashuvlar qonunchilikka, amaliyotga va pedagogik, ilmiy faoliyatga keng tatbiq etilmoqda [2].

Tadqiqot metodologiyasi. Raqamli iqtisodiyotda innovatsion axborot texnologiyalari yordamida moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash hamda tahlil qilish imkoniyatlari oshmoqda. Bu esa, kompaniyalarda ishonchli, aniq va zamonaviy hisobot taqdim etish imkonini beradi. Buxgalteriya axborot tizimlari (BAT) va korxonaning resurslarni boshqarish axborot tizimlari (ERP) platformalari asosida moliyaviy operatsiyalarni boshqarish, hisobotlarni bir vaqtda ko'plab foydalanuvchilarga tarqatish, barchaning yagona standart asosida ishlashini ta'minlash imkoni yaratiladi. Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy va buxgalteriya hisobotlarning xalqaro standartlar asosida shakllantirilishi nafaqat ichki boshqaruv va audit tizimlarini takomillashtirish, balki tashqi investorlarning ishonchini kuchaytirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bunday sharoitda kompakt, aniq, elektron ko'rinishda tayyorlangan xalqaro andozalarga mos hisobotlar investitsiya jalb qilish, xorijiy kapital ishtirokini oshirish, mamlakatning iqtisodiy reytingini yaxshilashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Hisobot yuritishda xalqaro standart qa'latlarini o'zlashtirish va soha xodimlarining raqamli kompetensiyasini oshirish zamon talabi sifatida qaralmoqda. Kompaniyada mavjud barcha buxgalteriya ma'lumotlari yagona elektron platformada jamlanishi, loyiha boshqaruvi, moliyaviy tahlil va prognozlar yuqori aniqlikda amalga oshirilishi raqamli vositalar yordamida kuchaymoqda. Qolaversa, xalqaro tajriba shuni ko'rsatdiki, XMHS asosida tayyorlangan moliyaviy hisobotlarda xatolik va noaniqliklar minimal darajaga tushadi, tashqi va ichki foydalanuvchilar uchun ma'lumotlar har tomonlama ochiq va ishonchli bo'ladi. Shu jihatdan mamlakatimizda 2021 yil 1-yanvardan yirik davlat kompaniyalari va tijorat banklari xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o'tishni boshlab yubordi. Bu tashabbus moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, kapital bozorlarini rivojlantirish, xalqaro investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish (hamda) uchun muhim asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi axborot texnologiyalari rivoji natijasida buxgalteriya axborot tizimida big data, bulutli servislar, blokcheyn texnologiyalari hamda AI modullari orqali avtomatlashgan buxgalteriya va moliyaviy hisobotlar yaratilmoqda.

Moliyaviy axborot tijorat tashkilotlari va davlat sektorining boshqaruv qarorlarini yanada ildam va moslashuvchan tarzda qabul qilishiga zamin yaratadi. Raqamli iqtisodiyotda barcha manfaatdor tomonlar – davlat organlari, aktsiyadorlar, investorlar, auditorlar, jamiyat a'zolari – uchun ochiq, aniq, samarali va universal ma'lumot manbai yaratib beriladi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari xalqaro miqyosda foydalaniladigan yagona axborot platformasi bo'lib, bunda barcha ma'lumotlar aniq raqam va tushunchalar orqali ifodalanadi. Mamlakatimizda milliy buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimi asta-sekin xalqaro standartlarga moslashtirilishi uchun keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Jumladan, amaldagi buxgalteriya axborot tizimlari modernizatsiya qilinib, barcha turdagi xo'jalik sub'yektlarida xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida hisobot tayyorlash mexanizmlari shakllanmoqda. Raqamli iqtisodiyotda davlat organlari uchun elektron hisobot almashinuvi, davlat budjetining aniq va ishonchli shaklda yuritilishi, statistika qilish va nazorat qilish bir butun tabaqalanmagan axborot tizimlarining joriy qilinishi orqali amalga oshirilishi hamda ijtimoiy-iqtisodiy sohalarida samaradorlik oshishiga zamin yaratadi. Xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda, zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida har qanday hisobotni tezkor ravishda tayyorlash, elektron shaklda taqdim etish, audit jarayonini onlayn nazorat qilish imkoniyati yaratiladi.

Ta'kidlash lozimki, raqamli iqtisodiyotda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini keng joriy etish, milliy buxgalteriya hisobi tizimining hamon yangilanishda davom etishini, yana ko'plab qonunchilik hujjatlarining, normativ va uslubiy ko'rsatmalarining ishlab chiqilishini talab etadi. Soha mutaxassisleri oldida turgan asosiy vazifalardan biri, hisob va hisobotning zamonaviy raqamli talablarini

to'liq hisobga olgan holda xalqaro me'zonlar asosida yuritishni yanada takomillashtirishdan iboratdir. Moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish va zamonaviy xalqaro standartlarga moslashtirish butun korporativ boshqaruv tizimining ishonchliligi, investitsion jozibadorligini va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning asosiy omilidir. Raqamli iqtisodiyotda tashkilotlarning raqobatbardoshligi va samaradorligi, moliyaviy natijalarni tezkor va haqqoniy baholash, investor va davlat organlariga hisob berish, axborotlarni jamoatchilikka to'g'ri yetkazilishida zamonaviy standartlar beqiyos rol o'ynaydi. Global miqyosda korxona va tashkilotlarning moliyaviy faoliyati, xalqaro hamkorlik, investitsiya oqimlari, kompaniyalarning kapital bozoridagi obro'-e'tibori ko'p jihatdan moliyaviy hisobotlarning xalqaro talablarga muvofiqligiga bog'liq. Shu jihatdan, zamonaviy texnologik yutuqlar, raqamli infratuzilmalarning kengayishi, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida hisob yuritishni takomillashtirish milliy iqtisodiyot taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa va takliflar. Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarga mos holda takomillashtirilishi bugungi kun iqtisodiy taraqqiyotining ajralmas qismiga aylangan. Xalqaro standartlar asosida yuritilayotgan hisobot jarayoni, zamonaviy raqamli axborot ta'minoti va ilg'or texnologiyalar hisob va audit sohasining sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Yangi iqtisodiy sharoitda har bir tashkilot uchun hisob va hisobotning elektronlashtirilgan, aniq va shaffof bo'lishi iqtisodiy barqarorlik, investitsion muhit va tashqi hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirishi muqarrar. Milliy qonunchilik va amaliyotda xalqaro hisobot standartlari bo'yicha faol ishlar olib borilmoqda. Hozirgi vaqtda iqtisodiyot raqamlashtirilayotgan bir sharoitda, soha mutaxassislari o'z bilim va malakasini zamonaviy standartlar asosida yangilashi, buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot yuritishda ilg'or texnologik yondashuvlarni egallashi muhim vazifadir. Raqamli iqtisodiyotga o'tishda hisob va hisobotning xalqaro talablarga moslashuvi, ilg'or axborot texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etilishi, samarali boshqaruv va barqaror taraqqiyotni ta'minlashda muhim omil bo'lib qoladi. Shu sababli, buxgalteriya tizimini raqamlashtirish, xalqaro standartlarga asoslagan holda isloh qilish va taraqqiy etishini davom ettirish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M.R. (2019). "Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari: nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi." Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
2. Azizov, D.O. (2021). "Raqamli iqtisodiyotda buxgalteriya hisobining zamonaviy yo'nalishlari." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2(34), 102-108.
3. Fayziyev, X.A., & Madumarov, Z.N. (2022). "Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobining rivojlanish tendensiyalari." Moliyaviy hisobot va audit, 3(6), 59-66.
4. Tadjibayeva, S.A. (2020). "Hisob va moliyaviy hisobot tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishning dolzarb masalalari." Buxgalteriya hisobi va audit, 1(79), 44-50.